כיתה י' | תנ"ך | שיעור 2 מתוך 9 | 45 דק' | שמות לג, א-כג

ממלכתי: ספר שמות (חטא העגל ובניית המשכן, שמות לב-מ) נלמד בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

אחרי החטא: "הראני נא את כבדך"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את המשבר שאחרי חטא העגל: המלאך במקום ה', הסרת העדי והאוהל מחוץ למחנה (לג, א-יא)
- התלמידים ינתחו את שלוש הבקשות של משה בדו-שיח עם ה' (לג, יב-כג) בעזרת רש"י וספורנו
- התלמידים ידונו בשאלה מה אפשר לדעת על ה' ומה נשאר נסתר: "וְרָאִיתָ, אֶת־אֲחֹרָי; וּפָנַי, לֹא יֵרָאוּ"

❓ השאלה הגדולה של השיעור

מה ההבדל בין "וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ, מַלְאָךְ" לבין "פָּנַי יֵלֵכוּ", ולמה משה נלחם על זה?

ה' מבטיח שהעם יגיע לארץ, אבל "כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבֶּךָ" (לג, ג). משה אינו מסתפק בהגעה לארץ: "אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים, אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה" (לג, טו).

🧪 פתיחה

שואלים: "מה עדיף: להגיע ליעד בלי מי שאוהב אותך, או להישאר במקום עם מי שאוהב אותך?" נותנים דוגמה: טיול שנתי שהמחנך לא מצטרף אליו, ובמקומו מגיע מדריך מקצועי. אחרי דיון קצר: זו בדיוק ההצעה שמשה מסרב לה בפרק לג.

📖 הסבר למורה

תוצאות החטא (א-ו): ה' אומר למשה להעלות את העם לארץ, אבל במקום נוכחות ישירה יבוא מלאך, "כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אַתָּה--פֶּן־אֲכַלְךָ, בַּדָּרֶךְ". העם שומע "אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה" ומתאבל, ו"וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עָדְיָם, מֵהַר חוֹרֵב". רש"י מסביר שהדבר הרע הוא "שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה וּמְהַלֶּכֶת עִמָּם", ושהעדי הם "כְּתָרִים שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בְּחוֹרֵב": העם מאבד את מעמד הר סיני.

האוהל מחוץ למחנה (ז-יא): "וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה". מי שמבקש את ה' יוצא אליו, עמוד הענן יורד לפתח האוהל, והעם משתחווה מרחוק. השיא: "וְדִבֶּר ה' אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים, כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ". המרחק הפיזי מבטא מרחק רוחני: ה' קרוב למשה, אבל לא שוכן בתוך המחנה.

הדו-שיח (יב-כג): משה מבקש שלוש בקשות, וכל אחת גבוהה מקודמתה. הראשונה: "הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ", להבין את דרכי ה'. השנייה: "אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים, אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה", והתשובה: "גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה". השלישית: "הַרְאֵנִי נָא, אֶת־כְּבֹדֶךָ". ה' נענה בחלקו: "אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ", אבל "לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנָי". משה עומד בנקרת הצור ורואה רק "אֶת־אֲחֹרָי".

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמות פרק לג, פסוקים א-יא

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה, לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה--אַתָּה וְהָעָם, אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: אֶל־הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר, לְזַרְעֲךָ, אֶתְּנֶנָּה.

(ב) וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ, מַלְאָךְ; וְגֵרַשְׁתִּי, אֶת־הַכְּנַעֲנִי הָאֱמֹרִי, וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי, הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי.

(ג) אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב, וּדְבָשׁ: כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ, כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אַתָּה--פֶּן־אֲכַלְךָ, בַּדָּרֶךְ.

(ד) וַיִּשְׁמַע הָעָם, אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה--וַיִּתְאַבָּלוּ; וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ עֶדְיוֹ, עָלָיו.

(ה) וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה, אֱמֹר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף--רֶגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ, וְכִלִּיתִיךָ; וְעַתָּה, הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ, וְאֵדְעָה, מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ.

(ו) וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶדְיָם, מֵהַר חוֹרֵב.

(ז) וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה, וְקָרָא לוֹ, אֹהֶל מוֹעֵד; וְהָיָה, כָּל־מְבַקֵּשׁ ה', יֵצֵא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד, אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה.

(ח) וְהָיָה, כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל, יָקוּמוּ כָּל־הָעָם, וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ; וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה, עַד־בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה.

(ט) וְהָיָה, כְּבֹא מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה, יֵרֵד עַמּוּד הֶעָנָן, וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל; וְדִבֶּר, עִם־מֹשֶׁה.

(י) וְרָאָה כָל־הָעָם אֶת־עַמּוּד הֶעָנָן, עֹמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל; וְקָם כָּל־הָעָם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ, אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ.

(יא) וְדִבֶּר ה' אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים, כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ; וְשָׁב, אֶל־הַמַּחֲנֶה, וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן נַעַר, לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל.

שמות פרק לג, פסוקים יב-כג

(יב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־ה', רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי הַעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה, וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי, אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי; וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם, וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי.

(יג) וְעַתָּה אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ, וְאֵדָעֲךָ, לְמַעַן אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ; וּרְאֵה, כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה.

(יד) וַיֹּאמַר: פָּנַי יֵלֵכוּ, וַהֲנִחֹתִי לָךְ.

(טו) וַיֹּאמֶר, אֵלָיו: אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים, אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה.

(טז) וּבַמֶּה יִוָּדַע אֵפוֹא, כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ--הֲלוֹא, בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ; וְנִפְלִינוּ, אֲנִי וְעַמְּךָ, מִכֹּל־הָעָם, אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה.

(יז) וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה, גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה: כִּי־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי, וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם.

(יח) וַיֹּאמַר: הַרְאֵנִי נָא, אֶת־כְּבֹדֶךָ.

(יט) וַיֹּאמֶר, אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ, וְקָרָאתִי בְשֵׁם ה', לְפָנֶיךָ; וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן, וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם.

(כ) וַיֹּאמֶר, לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנָי: כִּי לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם, וָחָי.

(כא) וַיֹּאמֶר ה', הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי; וְנִצַּבְתָּ, עַל־הַצּוּר.

(כב) וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי, וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר; וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ, עַד־עָבְרִי.

(כג) וַהֲסִרֹתִי, אֶת־כַּפִּי, וְרָאִיתָ, אֶת־אֲחֹרָי; וּפָנַי, לֹא יֵרָאוּ.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" (שמות לג, ז)

💭 **מפרשים:** רש"י: משה הרחיק את אוהלו כי "מְנָדֶה לָרַב מְנָדֶה לַתַּלְמִיד", ועל "כל מבקש ה'" הוא אומר: "מִכָּאן לִמְבַקֵּשׁ פְּנֵי זָקֵן כְּמִקַּבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה".

📜 **כתוב:** "הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ, וְאֵדָעֲךָ" (שמות לג, יג)

💭 **מפרשים:** רש"י: משה שואל "מַה שֻּׁכָּר אַתָּה נוֹתֵן לְמוֹצְאֵי חֵן בְּעֵינֶיךָ". ספורנו מרחיב לשאלה פילוסופית: איך ידיעת ה' את העתיד משאירה לאדם "טֶבַע הָאֶפְשָׁר וְהַבְּחִירָה".

📜 **כתוב:** "וְרָאִיתָ, אֶת־אֲחֹרָי; וּפָנַי, לֹא יֵרָאוּ" (שמות לג, כג)

💭 **מפרשים:** רש"י, על פי הגמרא (ברכות ז): "הֶרְאָהוּ קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין". ספורנו: "תִּרְאֶה אֵיךְ תִּהְיֶה פְּעֻלַּת כָּל מַה שֶּׁלְּמַטָּה מִמֶּנִּי", כלומר משה יכול להבין את מעשי ה' בעולם, אבל לא את מהותו.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: מדריך במקום המחנך (4 דקות)
2. קריאה: לג, א-ו, המלאך והסרת העדי עם רש"י (8 דקות)
3. האוהל מחוץ למחנה (ז-יא): מרחק וקרבה (8 דקות)
4. חברותא: שלוש הבקשות של משה (יב-כג), השלמת טבלה (13 דקות)
5. "וראית את אחרי": רש"י וספורנו (7 דקות)
6. דיון וכרטיס יציאה (5 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה הבטיח ה' למשה בפסוק ב, וממה נמנע (לג, ג)?
2. מה עשה העם כששמע את "הדבר הרע" (לג, ד-ו)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. מה מבטא המעבר של האוהל אל מחוץ למחנה? היעזרו ברש"י.
2. מה ההבדל בין שלוש הבקשות של משה, ומה מלמד הסדר ביניהן?

הערכה (מה דעתי?)

1. "פני לא יראו": האם טוב שיש דברים שאי אפשר לדעת? נמקו.
2. משה מסרב להגיע לארץ בלי נוכחות ה'. מתי "הדרך" חשובה יותר מן "היעד"?

🏁 סיכום השיעור

פרק לג מתאר את המחיר של חטא העגל: ה' מתרחק, העם מסיר את העדי, והאוהל יוצא מן המחנה. משה אינו מסתפק בפתרון חלקי (מלאך) ומשיב בתפילה את "פני ילכו". בסוף הפרק הוא מבקש לראות את כבוד ה', ולומד שאדם יכול להכיר את דרכי ה' ואת מעשיו, אבל לא את פניו.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

כל תלמיד משלים: "בקשה אחת שהייתי מבקש במקום משה: _____, כי _____".

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: מילת המפתח "פנים" בפרק ("פנים אל פנים", "פני ילכו", "ופני לא יראו") ומשמעויותיה.
- מבנה: מרחק (א-יא) מול התקרבות (יב-כג). אפשר לשרטט על הלוח "מפת מרחקים" בין ה', משה והעם.
- דיון פילוסופי פתוח: גבולות הידיעה האנושית; מה אפשר לדעת על מה שגדול מאיתנו.
- ערכים: משה כמנהיג שאינו מסתפק בפתרון נוח ועומד על העיקר.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- רש"י (לג, ד): העדי הם "כְּתָרִים שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בְּחוֹרֵב כְּשֶׁאָמְרוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע": מה איבד העם בחטא.
- רש"י (לג, יט): ה' מלמד את משה "סֵדֶר תְּפִלָּה" ו"סֵדֶר בַּקָּשַׁת רַחֲמִים אַף אִם תִּכְלֶה זְכוּת אָבוֹת": הכנה לי"ג המידות בפרק לד.
- אמונה: ידיעת ה' דרך מעשיו (ספורנו לג, כג) ולא דרך מהותו; קשר לדברי הרמב"ם על "וראית את אחרי" (אפשר להרחיב).
- מידות: "מִכָּאן לִמְבַקֵּשׁ פְּנֵי זָקֵן כִּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה": כבוד לתלמידי חכמים ולמורים.

💡 הערות למורה

הפרק מופשט. כדאי להשתמש בטבלה של שלוש הבקשות ולהציג את "פנים" כמילה מנחה. שאלות על ראיית ה' עלולות להוביל לשאלות אמונה; אפשר להציג את הפרשנים כמה דרכים להבין, ולא להכריע. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

המלאך והסרת העדי, האוהל מחוץ למחנה, טבלת שלוש הבקשות, "וראית את אחרי" עם רש"י וספורנו, שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמות לג (מכון ממרא)
- רש"י על שמות לג, ד (ספריא)
- רש"י על שמות לג, ז (ספריא)

- רש"י על שמות לג, יג (ספריא)
- ספורנו על שמות לג, יג (ספריא)
- רש"י על שמות לג, כג (ספריא)
- ספורנו על שמות לג, כג (ספריא)

מחוון למורה

מחוון: אחרי החטא: "הראני נא את כבדך"

1. ה׳ מבטיח "וְשָׂלַחְתִּי לְפָנֶיךָ, מַלְאָךְ" ולגרש את העמים, אבל "כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבֶּךָ". הנימוק: "כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אַתָּה--פֶּן־אֲכַלְךָ, בַּדָּרֶךְ".
2. רש"י: הדבר הרע הוא "שֶׁאֵין הַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה וּמְהַלֶּכֶת עִמָּם". העדי: "כְּתָרִים שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בְּחוֹרֵב" כשאמרו נעשה ונשמע. העם מאבד את מעלתו מהר סיני.
3. המעשה מבטא ריחוק: ה׳ אינו שוכן בתוך המחנה. רש"י: "מְנֻדֶּה לָרַב מְנֻדֶּה לַתַּלְמִיד". ספורנו: האוהל נקרא אוהל מועד "וְלֹא בְּמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל".
4. ראשונה: "הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ"; תשובה: "פָּנַי יֵלֵכוּ, וַהֲנִחֹתִי לָךְ". שנייה: "אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים, אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה"; תשובה: "גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה". שלישית: "הַרְאֵנִי נָא, אֶת־כְּבֹדֶךָ"; תשובה: "אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ", אבל "לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנָי".
5. ספורנו: "תִּרְאֶה אֵיךְ תִּהְיֶה פְּעֻלַּת כָּל מַה שֶּׁלִּמַּטָּה מִמֶּנִּי": אפשר להכיר את מעשי ה׳ בעולם, אבל לא את מהותו. (רש"י: "הֶרְאֵהוּ קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין".)
6. דוגמאות: "פָּנִים אֶל־פָּנִים" (קרבה ודיבור ישיר); "פָּנַי יֵלֵכוּ" (נוכחות ה׳ עם העם); "וּפָנַי, לֹא יֵרָאוּ" (גבול ההשגה). כל שלוש דוגמאות מוסברות מתקבלות.
7. א. ריחוק: "כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבֶּךָ" (מלאך במקום ה׳); "וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶדְיָם" (אבל); האוהל "מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה". ב. משה מבקש ומקבל "פָּנַי יֵלֵכוּ" ו"גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה". בקשת "הַרְאֵנִי נָא, אֶת־כְּבֹדֶךָ" נענית חלקית, כי "לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם, וָחָי"; ספורנו: אפשר להשיג את פעולות ה׳ ולא את מהותו. ניקוד מוצע: סעיף א 8 (שתי ראיות × 4); סעיף ב 12 (ההתקרבות 4, ההגבלה 4, פרשן 4).

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ופרשנים נוספים מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. ממלכתי: ספר שמות (חטא העגל ובניית המשכן, שמות לב-מ) נלמד בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.